

4. *Plan na rzecz odpowiedzialnego rozwoju*, Ministerstwo Rozwoju, Warszawa 2016
5. Piotrowski J., *Zmiany w polityce ekonomiczno-społecznej Polski w latach 2016-2018 i jej skutki*, (w:) *Polityka gospodarcza Polski w integrującej się Europie 2016-2018*, IBR, KiK, Warszawa 2017
6. *Program wspierania inwestycji o istotnym znaczeniu dla polskiej gospodarki na lata 2011-2020*, Ministerstwo Gospodarki, Warszawa 5 lipca 2011
7. *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2006, 2011, 2012, 2016*, GUS, Warszawa 2006, 2011, 2012, 2016
8. *Strategia na rzecz odpowiedzialnego rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030r.)*, Ministerstwo Rozwoju, Warszawa 2017
9. Wiankowski S. i inni, *Dostosowanie sfery badawczo-rozwojowej w Polsce do funkcjonowania w Europejskiej Przestrzeni Badawczej*, Wyd. ORGMASZ, Warszawa 2005

Zenon Stachowiak

Prof. dr hab.

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego

CHANGING THE REPRODUCTIVE POTENTIAL IN THE POLISH ECONOMY AS THE EFFECT OF EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES

Abstract. *The article entitled "Changes in reproductive potential in the Polish economy as a result of European integration processes" concentrates attention on the recognition and characterization of general and detailed assessments of the reproductive potential of the Polish economy and Polish society and outlines the expected directions of socio-economic changes in Poland resulting from this fact. They are the sound of Poland's accession to the European Union and have been reflected in many areas of socio-economic life. They have also contributed to strengthening the reproductive potential of the national economy, ensuring continuity in the production of economic goods and services and the recovery of social relations.*

Keywords: *social reproduction; natural capital; material capital; human capital; social capital; technological capital.*

*Одержано редакцією 11.08.2017 р.
Прийнято до публікації 17.08.2017 р.*

УДК 339.91:339.942

Кривенко Надія Василівна

кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник, докторант,
Національний науковий центр
"Інститут аграрної економіки"
kryvenn@ukr.net

МІЖНАРОДНИЙ ПОДІЛ ПРАЦІ ЯК ОСНОВА МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Анотація. *У статті розглянуто міжнародний поділ праці як основу міжнародної економічної інтеграції, її об'єктивні основи, значення інтернаціоналізації господарського життя, а також особливий вплив науково-технічного прогресу на розвиток інтеграції. Досліджено вплив міжнародного поділу праці (МПП) на розвиток інтеграції та останньої на МПП, зокрема з врахуванням економічного рівня розвитку країн.*

Ключові слова: *міжнародний поділ праці; міжнародна економічна інтеграція; конкурентоспроможність; зона вільної торгівлі; спільний ринок; митні бар'єри; інтернаціоналізація; зовнішня торгівля; спеціалізація; світовий ринок; світогосподарські зв'язки; економічний розвиток.*

Постановка проблеми. Зростання значення міжнародної економічної інтеграції (МЕІ) у світі підтверджується збільшенням кількості торговельно-економічних об'єднань, їх розвитком, розширенням, а також намаганням об'єднатися між собою окремих інтеграційних угруповань. Однією з передумов створення та розвитку останніх є міжнародний поділ праці, тому питання місця країн у МПП залишається досить вагомим,

оскільки це визначає значною мірою і їх участь у інтеграційних угрупованнях, і розвиток як останніх, так окремих країн у їх складі та ін. Залежно від місця країн у МПП можна аналізувати і прогнозувати розвиток торговельно-економічних об'єднань, членами яких вони є, зокрема на прикладі ЄС та НАФТА тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням міжнародної економічної інтеграції та МПП займаються як зарубіжні, так і вітчизняні вчені, зокрема А. М. Поручник, А. С. Філіпенко, В. І. Власов, В. Ф. Медведєв, Д. Г. Лук'яненко, Е. І. Нікітіна, М. І. Пугачов, О. І. Шнирков, С. Д. Портареску, С. О. Радзівська, Уінтерс Л. Алан, Шиф Моріс, Ю. В. Шишков, Ямані Хусейн Муса Хусейн та ін. В роботах досліджено питання особливостей сучасної МЕІ, її тенденцій, форм, значення МПП тощо.

Визначення невирішених раніше частин загальної проблеми. Враховуючи значний внесок вчених у дослідження МЕІ потребує поглиблення вивчення питання впливу МПП на її розвиток, зокрема з врахуванням нових тенденцій, рівня економічного розвитку країн тощо.

Мета та завдання статті. Дослідження значення МПП для розвитку МЕІ, уточнення особливостей впливу МПП з врахуванням рівнів економічного розвитку країн, а також - МЕІ на місце країн-членів угруповання у МПП.

Виклад основного матеріалу дослідження. Значення МПП дедалі зростає для економічного розвитку кожної країни, зокрема з врахуванням створення інтеграційних угруповань. Кількість останніх зростає, причому як між розвиненими країнами, так і тими що розвиваються.

Закон поділу праці, який є одним з найважливіших об'єктивних законів розвитку економічних систем, діє як на рівні окремої країни, так і на міжнародному. Оскільки він є об'єктивним, в його основі лежить прагнення за мінімальних витрат отримати максимальний результат, що можливо в умовах спеціалізації, концентрації та кооперації виробництва, а отже, об'єктивним стає зростання взаємодії між суб'єктами економічної діяльності як в межах однієї країни, так і у відношенні з іншими [1, с.56, 58]. С. О. Радзівська зазначає: "... визнання об'єктивно діючого закону поділу праці логічно приводить до необхідності визнання об'єктивно діючого закону посилення взаємодії між суб'єктами економічної діяльності як всередині країни, так і між країнами. Дія цього закону на рівні країн приводить до їх інтеграції, до утворення ними міжнародних регіональних об'єднань, які стають основними ланками глобальної системи світового господарства" [1, с 58].

Чимало зарубіжних та вітчизняних вчених основу МЕІ вбачають саме у МПП. На думку Гаврилюка О. В. та Румянцева А. П. серед інших об'єктивних причин поширення інтеграційних процесів слід виділити розвиток МПП, загострення проблем подолання труднощів у забезпеченні національних потреб у сировині, енергоносіях, пошуки стабільних ринків збуту тощо [2, с.57]. Шевцов В. С. писав, що єдиним шляхом, який призводить до усунення обмеженості внутрішніх ресурсів та внутрішнього ринку кожної країни є розвиток МПП [3, с.74]. Ю. В. Шишков стверджує, що шлях до регіональної економічної інтеграції лежить перш за все і головним чином через МПП і торгівлю. З певним спрощенням можна сказати, що рівень техніко-економічного розвитку країн, ступінь та інтенсивність їх залучення у міжнародну торгівлю, можливість та необхідність їх інтеграції – це три нерозривно пов'язані реалії, які поступово витікають одна з іншої [4, с.39]. Стежко Н. зазначає, що МПП та економічні зв'язки між країнами є основою інтеграційних процесів [5, с.157]. Ю. Д. Білик вважає, що економічна інтеграція є свідомо і планомірно регульований процес МПП ... [6,с.5], а Новікава І., що МЕІ є процесом об'єднання політико-економічних інституційних структур кількох країн на основі стійких, глибоких взаємозв'язків та поділу праці між національними економіками, що призводить до зближення господарських механізмів та набуває форм міждержавних угруповань і відповідних угод [7, с. 23]. Вітчизняні вчені вважають, що суттєве збільшення кількості регіональних торговельних угод та якісні зміни у змісті регіональної інтеграції віддзеркалюють фундаментальні зрушення у МПП" [8, с.9]. Рибалкін В. Є.

зазначає, що і внаслідок створення різних регіональних зовнішньоторговельних об'єднань, зокрема спільного ринку та зони вільного обміну у Європі більше стали обговорюватись питання МПП та теорії МТ [9, с.61]. Вчені також вважають, що інтеграція є об'єктивним процесом розвитку стійких економічних зв'язків та розподілу праці національних господарств, близьких за рівнем економічного розвитку [10, с.26]. В основі МЕІ є економічний інтерес господарюючих суб'єктів та МПП [11, с.304].

Хоча МПП і є основою міжнародної економічної інтеграції сучасні вчені вважають, що “Неглибока, класична, традиційна, обмежена зона вільної торгівлі вже не відповідає новим вимогам міжнародного поділу праці” [12, с.32]. Тобто розвиток МПП вимагає поглиблення інтеграційних зв'язків.

Але оскільки внаслідок ліквідації торговельних бар'єрів у ЗВТ, остання розглядається першим етапом МЕІ, то в разі дослідження проблеми управління конкурентоспроможністю та розвитком інтеграційних зв'язків, виходячи з аналізу етапів інтеграції та основ формування конкурентних переваг першочергово увага зосереджується на проблемі митних тарифів [1, с.252]. Ж. Рюеф вважав, що усунення митних бар'єрів внаслідок інтеграції має викликати новий розподіл галузей виробництва відповідно до дії принципу відносних витрат, що буде знову встановлений [9, с. с.61].

МПП є основою МЕІ і має особливий вплив на конкуренцію. Так, остання була однією з першопричин європейської інтеграції. До речі, на припущенні, що міжнародна конкуренція стане головною цінністю лібералізації, створивши імпульс удосконалення розподілу праці, удосконалення організації виробництва, спрощення обміну на досягненнях науки та техніки будувався звіт голови комітету експертів, які готували проекти щодо ЄЄП та Євроатому П. А. Сіаакі. Це призведе до відновлення та підвищення ефективності економіки, здешевлення й підвищення якості товарів та послуг [13, с.75]. Д. Віей доводить, що МПП раціонально і стихійно здійснюється на більшій території, буде ще більшим стимулом ефективної конкуренції, і дозволить суттєво підвищити рівень життя європейським народам. Дану думку підтримує А. Гіттон, зазначаючи, що ринок організовується виключно на основі відносин конкуренції [9, с.61]. Тобто МПП може сприяти підвищенню конкурентоспроможності країн-членів угруповання, і кращим для його розвитку є більша територія, чому й сприяє інтеграція країн.

Слід зазначити, що міжнародна інтеграція, охоплюючи сферу виробництва та зовнішньоекономічний обмін призводить до тісного переплетення національних господарств, створення регіональних господарських комплексів. Від рівня господарського розвитку членів угруповання залежать конкретні форми економічної взаємодії. Особливості структури відповідно впливають на рушійні сили та характер інтеграції [10, с.26]. Тобто МПП впливає на виробництво, зовнішню торгівлю, створення регіональних господарських комплексів, причому це спостерігається на різних етапах розвитку МЕІ, але з різною інтенсивністю.

Білоруські вчені до об'єктивних основ інтеграції відносять зростання виробничих сил, яке пов'язане з виникненням великомасштабного виробництва; розвиток торгівлі; МПП, що передбачає спеціалізацію країн на певних видах продукції, якими здійснюється обмін. МПП виник спочатку на основі географічних та природно-кліматичних умов, і пов'язаний з національними традиціями. Проте на сучасному етапі досягнення НТП згладжують звичайну природну спеціалізацію, і мінімальні витрати виробництва у країнах стають основним фактором. У свою чергу це підіймає МПП на принципово нову сходинку та підсилює суперечливість цього процесу, зокрема прискорюється розвиток виробничих сил країни, але – і залежність від міжнародної спільноти, що сприяє розвитку інтеграційних процесів [14, с.23]. Розглядаючи основи інтеграції, слід зауважити про їх взаємозалежність, а також вплив НТП, безпосередньо, на кожному з них.

При цьому вплив МПП на розвиток міжнародної інтеграції можна спостерігати на прикладі окремих торговельно-економічних об'єднань. Так, Шевцов В. С. зазначає, що низка

факторів, серед яких ріст МПП в Західній Європі, підсилення державно-монополістичного механізму регулювання економіки, прагнення монополістичних кіл пристосуватися до нових умов конкуренції, сприяли відносному економічному розвитку країн ЄЕС, а також на першому етапі – збільшенню інвестицій, відновленню й модернізації виробництва тощо [3, с.31]. Тобто МПП сприяє вирішенню обмеженості внутрішніх ресурсів, об'єму внутрішнього ринку, залученню інвестицій, модернізації виробництва тощо.

Доречним є зауваження, що МПП, як і розподіл праці в цілому, означає “зв’язаність” виробників через обмін товарами й послугами, а його перехід від предметної до подетальної, й потім до технологічної форми сприяє підсиленню взаємозалежності господарюючих суб’єктів. Від інтенсивності розподілу в усіх його формах в прямій залежності знаходиться ступінь розвитку суспільного виробництва. При цьому зміни в економіці однієї країни чи їх груп суттєво впливають на розвиток економіки інших держав через взаємозв’язаний характер всесвітнього господарства. Рівень та динаміка економічного спілкування між країнами та їх угрупованнями перш за все обумовлені поглибленням розподілу праці як в національному, так і в міжнародному масштабі. Підтвердженням цьому є стрімкий розвиток регіональних інтеграційних процесів, активне залучення у спільну систему світогосподарських зв’язків національних виробництв не лише розвинених індустріальних країн. Тобто як за рахунок інтеграції у світові структури нових країн, так і через залучення до всесвітніх зв’язків зростаючої кількості первинних господарських ланцюгів кількість суб’єктів цих зв’язків постійно зростає [15, с.11, 12].

З розвитком НТП, МПП підсилюється тенденція до інтернаціоналізації господарського життя [3, с.3]. Інтернаціоналізацію господарського життя називають явище, коли національна економіка все більше працює на зовнішній світ, залежить від міжнародних економічних відносин, але є досить стійкою. Дане явище пройшло кілька етапів. Спочатку (кінець XVIII – початок XX ст., співпадає з розвитком капіталізму) це стосувалось сфери обігу, і було пов’язано з виникненням міжнародної торгівлі, перетворенням її у світову. Далі (кінець XIX ст.) посилюється міжнародний рух капіталів, що виходить на перше місце в системі міжнародних економічних відносин у теперішній час. Здійснюється інтенсифікуючий вплив на світову торгівлю товарами та послугами, а це вагоме переміщення центру ваги міжнародних економічних відносин у сферу виробництва та науково-дослідної діяльності, причому останнє представляє перехід до якісно нового етапу світових відносин, тобто МЕІ [16, с.192, 193]. З цього приводу відомий дослідник Ю. В. Шишков зазначає: “Что же касается международного интегрирования, ... это наивысшая на сегодня степень интернационализации, когда нарастающая экономическая взаимозависимость двух или нескольких стран переходит в *сращивание* национальных рынков товаров, услуг, капиталов и рабочей силы и формирование целостного рыночного пространства с единой валютно-финансовой системой, единой в основном правовой системой и теснейшей координацией внутренней и внешнеэкономической политики соответствующих государств” [4, с.17]. Б. Губський зазначає, що як в процесі МПП, так і через посилення міжнародної виробничої кооперації відбувається поглиблення інтернаціоналізації виробництва [17, с.16].

На думку Сергеева В. П., тотожними є поняття МПП та міжнародної спеціалізації виробництва і об’єктивні процеси, які вони виражають характеризуються з кількісного боку, зокрема показниками розвитку міжнародного ринку [18, с.21]. Внаслідок МПП в країнах формуються галузі міжнародної спеціалізації, які орієнтовані значною мірою на експорт, саме вони (ці галузі) представляють у МПП країни. Міжнародну спеціалізацію виробництва країн дозволяє удосконалити розвиток міжнародної торгівлі [19, с.43]. Тобто МПП сприяє розвитку торгівлі і МЕІ, інтеграція – посиленню торгівлі і навпаки, МЕІ розвитку МПП.

Цікавим є зауваження, що коли потреби швидкозростаючої міжнародної спеціалізації та кооперування виробництва, зумовлені умовами росту ефективності, вступають у суперечності з національно-державними умовами регулювання цих процесів

виникає міжнародна інтеграція. Особливо посилились спроби подолати ці обмеження після другої світової війни і розвиваються у дво- та багатосторонній формі нині. Разом з тим вчені зазначають, що створення обширних ЗВТ впливає на інтенсивність міжфірмового кооперування – в межах угруповань зростає кількість конкурентів, які змушені виживати завдяки конкуренції, усунення митних бар'єрів сприяли створенню міжнародних союзів між фірмами [20, с. 287-289].

В. Соколов зазначає, що Ю. Шишков піддав критиці формальний підхід щодо ідеї економічної інтеграції, який зводиться до кількісної оцінки потокоутворюючого та потоковідхиляючого ефекту. Ю. Шишков наполягав щоб у дослідженнях акцентували увагу на змістовній складовій інтеграції, на закономірності між- та внутрішньогалузевого розподілу праці, а також процесах міжнародного переплетення капіталу й виробництва, або ще ширше – взаємопроникнення та переплетення національних відтворювальних циклів в цілому. Так, якщо МПП існував майже тільки у вигляді міжгалузевого розподілу праці на порівняно низьких ступенях економічного розвитку, то національні економіки по мірі підвищення їх технологічного рівня розвитку все більше залучаються у внутрішньогалузевий розподіл праці. Все більше виробничий процес розподіляється між різними країнами і, відповідно, більше зростає частка внутрішньогалузевої торгівлі (ВГТ) у зовнішній. Розрізняють два протилежні процеси - горизонтальну та вертикальну ВГТ. Перша являє собою взаємний обмін готовою продукцією однієї галузі країнами, а друга свідчить про найглибший МПП, що перейшов у розподіл виробничого процесу, а саме рух зустрічних компонентів та частин для виробництва кінцевого продукту. Результати інтеграції залежать від наявності вертикально інтегрованих виробничих структур, можливості їх створення, а не лише - зниження торговельних бар'єрів. Розміщенню певних ланок міжнародного виробництва може сприяти зниження інвестиційних бар'єрів, яке є наслідком інтеграції, але якщо такі ланки вже існують, то щоб перенести їх до інших країн умов інтеграції недостатньо, оскільки досить довгим може бути термін окупності навіть за нижчих витрат [21, с.41-43]. І як зазначає Соколов В. “Переплетение воспроизводственных процессов национальных экономик усиливает их взаимозависимость” [21, с.43]. Таким чином, розвиток МПП, зокрема ВГТ є однією з основних причин успішної інтеграції між країнами. Адже, як видно з вищенаведеного, навіть інтеграція між країнами, не завжди сприятиме перенесенню виробництва. Тому доцільно розрізняти передумови інтеграції з врахуванням розвитку МПП, ВГТ, та рівнів економічного розвитку країн. До речі внутрішньогалузева торгівля є переважно характерною для розвинених країн.

До речі, А. С. Філіпенко виділяє наступні основні закономірності розвитку МПП: поглиблення внутрішньогалузевого поділу праці на основі кооперації виробництва, стандартизації, уніфікації та внутрішньогалузевої спеціалізації; домінуюча роль фінансового сектора у системі МПП; розвиток спеціалізації виробництва у межах багатонаціонального підприємства, що спрямована на підвищення якості та зниження собівартості продукції за умов жорсткої конкуренції на світовому ринку; широке використання аутсорсингу та офшорингу в результаті створення глобальної цілісної системи поділу праці; зниження ролі сировинного сектора у формуванні структури МПП в умовах сучасного науково-технологічного прогресу та внаслідок зменшення матеріало- й енергомісткості виробництва; збільшення значення міжнародного трансферу технологій, інтернаціоналізація наукових досліджень та розробок за умов провідної ролі ТНК, зокрема в першу чергу в галузях програмного забезпечення, аерокосмічної промисловості та ін. [22, с.66-67].

В умовах посилення інтеграційних процесів розвиток світового ринку характеризується досить високими темпами, що свідчить про збільшення між країнами взаємозалежності, а також поглиблення МПП [23, с.23]. На думку польського економіста Е. Клеєра ширина та інтенсивність економічних зв'язків між окремими країнами та їх групами в загальному вигляді залежить від ступеню розвитку поділу праці в межах національного ринку, а також в міжнародному чи міжрегіональному масштабі, яке

зумовлене структурою господарства цих країн та рівнем їх економічного розвитку. Якщо величина національного доходу на душу населення або кількість благ, які виробляються свідчать про рівень розвитку країни, то про види цих благ і про можливу ступінь економічних зв'язків з іншими країнами свідчить структура її виробництва [25, с.45-46]. Причому, незважаючи на зумовлені економічною рецесією на межі ХХ-ХХІ ст. кон'юнктурні коливання збільшення обсягів міжнародної торгівлі (МТ) помітно перевищує зростання виробництва. А це, в першу чергу, зумовлено становленням і розвитком нових видів поділу праці, які є в основі міжнародної економічної інтеграції, а також внутріфірмового обміну. До речі, розвиток країн стимулюється ступенем відкритості національних економік, який постійно зростає [23, с.23, 24]. Тобто внаслідок відкритості країни досягають вищого економічного розвитку, проте втрачають незалежність, але мають прагнути розвитку світової економіки, оскільки інші країни формують попит і пропозицію.

За даними СОТ, у 2009 р. світовий експорт товарів зменшився на 23%. При цьому експерти відмічають, що скорочення світової торгівлі в умовах глобальної кризи було очікуваним, але не такі масштаби, які свідчать про збільшення еластичності міжнародної торгівлі за доходами. В дослідженнях Х. Ескейта, Н. Лінднберга та С. Мірудо здійснювався аналіз впливу схеми МПП, яка змінилась, на еластичність світової торгівлі. Розвиток внутрішньогалузевого розподілу праці, організація вертикальних виробничих ланцюгів, а також пов'язаного з ним руху капіталу, послуг щодо реалізації продукту, технологій модифікують механізм впливу попиту на динаміку міжнародної торгівлі, причому суттєво. Коли різні ланки виробничого ланцюга розподілені по різних країнах, то на функціонування усього ланцюга може вплинути шок окремої ланки. Так, в умовах останньої кризи різке ускладнення доступу до кредитів пов'язане з дестабілізацією банківської системи виявилось таким шоком. Внаслідок кризи вересня 2008 р. Зупинка кредитування переважно вплинула на такі вертикальні інтегровані галузі як виробництво побутової електроніки, офісного обладнання та комп'ютерів, автомобілів та транспортного обладнання. Дослідники виділяють дві основні причини значного падіння міжнародної торгівлі у 2008-2009 рр. кризи, пов'язані з розвитком міжнародних виробничих ланцюгів, підсиленням вертикальної інтеграції виробництва. Так, вплив початкового шоку попиту через стиснення кредиту не пропорційно ступені сконцентровано на споживчих товарах тривалого користування та інвестиційних товарах, тобто таких, виробництво яких в найбільшій ступені є вертикально інтегрованим. А також, позначився "ефект батога" (bullwhipeffect), за якого по мірі переходу від одного ланцюга до іншого у виробничому ланцюжку в умовах кризи підсилюється прагнення до скорочення запасів готової продукції. Разом з тим, дослідники вважають, що підсилення еластичності торгівлі за доходами, не можна пояснити вертикальною інтеграцією виробництва повністю [24, с.43]. З наведеного видно, що не кожна країна та галузь має такі переваги, але і небезпеки, як ті, для яких характерною є організація вертикальних виробничих ланок.

Висновки та перспективи. МПП є основою розвитку МЕІ, причому в сучасних умовах особливу увагу відіграє розвиток НТП. Науково-технічний потенціал значною мірою визначає участь країн у МПП і ефективність інтегрування. Вплив МЕІ на МПП особливо значним є для країн, які розвиваються, причому вагоме значення має з країнами якого рівня економічного розвитку вони об'єднуються. На сучасному етапі особливо варто зосередитись і на питаннях ВГТ, вертикально інтегрованих структур, які також визначають напрямки інтеграції. Враховуючи розвиток МЕІ і можливі ефекти, необхідно сприяти розробці і впровадженню нових технологій, розвитку наукового потенціалу, що визначатиме місце країни у МПП, перспективи інтеграції, а також позицію країни в межах угруповання, а також останнього на світовому ринку.

Список використаної літератури

1. Радзівська С. О. Конкурентоспроможність та інтеграційні перспективи України / Світлана Олександрівна Радзівська. – К.: Знання України, 2012. – 344 с.

2. Гаврилюк О. В. Економічна інтеграція в сучасному світі / О. В. Гаврилюк, А. П. Румянцев. – К. : Наукова думка, 1991. – 128 с.
3. Шевцов В. С. Капиталистическая интеграция: сущность, проблемы / В. С. Шевцов. – М.: Политиздат, 1975. – 88 с.
4. Шишков Ю. В. Интеграционные процессы на пороге XXI века. Почему не интегрируются страны СНГ / Ю. В. Шишков. – М. : ИП “Тысячелетие”, 2001. – 479 с.
5. Стежко Н. Продовольча проблема в умовах глобалізації світової економіки: монографія / Надія Володимирівна Стежко. – Кіровоград: ТОВ “Поліграфсервіс”, 2014. – 392 с.
6. Білик Ю. Д. Проблеми інтеграції економіки України у світове господарство / Ю. Д. Білик. – К. : Урожай, 2004. – 246 с.
7. Новікова І. Європейскоорієнтація економіки України: історичні особливості та сучасні тенденції у контексті реалізації стратегічних рішень / І. Новікова // Вісник Київського національного університету ім. Т.Шевченка. Економіка. – 2016. – 8 (185). – С.22-29.
8. Економічна асоціація України з Європейським Союзом: монографія / [Шнирков О. І., Муравйов В. І., Заблоцька Р. О. та ін.]; за ред. О.І.Шниркова, В.І.Муравйова. – К.: ВПЦ “Київський університет”, 2015. – 415 с.
9. Рыбалкин В.Е. Международное разделение труда (очерк теории) / В.Е. Рыбалкин – М. : Государственное издательство “Высшая школа”, 1963. – 107 с.
10. Мировая экономика / [Васильева И. П., Котляров Н. Н., Ломакин В. К. и др.]; под ред. В. К. Ломакина. – М.: Изд. центр “АИКИЛ”, 1995.- 258 с.
11. Международные экономические отношения: учебник / [В. Е. Рыбалкин, Ю. А. Щербанин, Л. В. Болдин и др.]; под ред. Рыбалкина. – [5-е изд. перераб. и доп.]. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004. – 605 с.
12. (66) Зони вільної торгівлі на початку XXI століття: монографія / [Шнирков О. І., Філіпенко А. С., Румянцев А. П. та ін.]; за ред. О. І. Шниркова, В. І. Муравйова. – К. : Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2013. – 399 с.
13. Кондратьева Н. Единый рынок ЕС: теория и практика / Н. Кондратьева // МЭиМО. – 2014. – №3. – с.74-87.
14. Медведев В. Ф. Международная экономическая интеграция и национальный “суверенитет” / В. Ф. Медведев, В. В. Почекина, Э. И. Никитина; под ред. А. Е. Дайнеко / Нац. акад. наук Беларуси, Гос. науч. учреждение “Ин-т экономики НАН Беларуси”. – Минск: “Право и экономика”, 2015. – 244 с.
15. Поручник А. М. Интеграция Украины в мировое хозяйство / А.М. Поручник – К.: КГЭУ, 1994. – 129 с.
16. Портареску С. Д. Тенденции интеграции и экономической интеграции/ С.Д.Портареску // Проблемы и перспективы развития сотрудничества между странами Юго-Восточной Европы в рамках Черноморского экономического сотрудничества и ГУУАМ: Сборник научных трудов. – Свищов: СА. “Д.А. Ценов”, ДонНУ. – 2004. – Т.1. – с. 190-195.
17. Б. В. Губський Євроатлантична інтеграція України / Б. В. Губський; НАН України, Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. – К. : Логос, 2003. – 328 с.
18. Сергеев В. П. Международное социалистическое разделение труда: показатели и тенденции развития / В. П. Сергеев. – М.: “Мысль”, 1979. – 228 с.
19. Стратегія участі України у процесах економічної глобалізації: монографія / [І. І. Кукурудза, В. В. Опалько, Є. М. Кирилюк та ін.]; за ред. І.І. Кукурудзи. – Черкаси: ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2016. – 168 с.
20. Общая экономическая теория: курс лекций [Г. П. Журавлева, В. И. Видяпин, В. В. Градобоев и др.]. – М.: РЭА им. Г.В. Плеханова, 1998. – 310 с.
21. Соколов В. Региональная интеграция и внутриотраслевая торговля продукцией машиностроения / В. Соколов // МЭиМО, 2012. – №2. – С.38-49.
22. Філіпенко А. С. Міжнародні економічні відносини: теорія: підручник. – К.: Либідь 2009. – 406 с.
23. Проблеми інтеграції України у світовий економічний простір / Під наук. ред. К. В. Балабанова. – Донецьк: “Вебер” (Донецька філія), 2007. – 234 с.
24. Клеер Е. Всемирное хозяйство. Закономерности развития / Е. Клеер; пер. с польск., научн. редакц. Ю. В. Шишкова. – М.: “Мысль”, 1979. – 389 с.
25. Соколов В. В. Тенденции развития мировой товарной торговли в 1990-2008 гг. / В. В. Соколов // МЭиМО. – 2011 – №2. – С. 36-47.

References

1. Radzievska, S. O. (2012). *Competitiveness and integration prospects of Ukraine*. Kyiv: Znannia Ukrainy (in Ukr.)
2. Gavriliuk, O.V., & Rumiantsev, A.P. (1991). *Economic integration in the modern world*. Kyiv: Naukova Dumka (in Ukr.)
3. Shevtsov, V.S. (1975). *Capitalist integration: essence, problems*. Moscow: Politizdat (in Russ.)
4. Shishkov, Yu.V. (2001). *Integration processes on the threshold of the XXI century. Why CIS countries are not integrated*. Moscow: "III tysiachilietie" (in Russ.)
5. Stezhko, N. (2014). *The food problem in the conditions of globalization of the world economy*. Kirovohrad: “Polihrafservis” (in Ukr.)
6. Bilik, Yu.D. (2004). *Problems of integration of the Ukrainian economy in the world economy*. Kyiv: Urozhai (in Ukr.)
7. Novikova, I. (2016) European orientation of the economy of Ukraine: historical peculiarities and current trends in the context of strategic decisions implementation. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu*

- im. T. Shevchenka. *Ekonomika* (Bulletin of the Kyiv National University of T. Shevchenko. Economy.), 8 (185), 22-29 (in Ukr.)
8. Shnyrkov, O.I., Muraviov, V.I. et al. (2015). In O.I. Shnirkov (Ed.), V.I. Muraeviov (Ed.). *Economic Association of Ukraine with the European Union*. Kyiv: "Kyivskiy universytet" (in Ukr.)
  9. Rybalkin, V.E. (1963) *International division of labor (essay theory)*. Moscow: "Vysshaya shkola" (in Russ.)
  10. Vasilieva, I.P., Kotlyarov N.N. et al. (1995). In V. K. Lomakin (Ed.). *World Economy*. Moscow: "AIKIL" (in Russ.)
  11. Rybalkin, V. Ye., Scherbanin, L.V. et al. (2004). In V. Ye. Rybalkin (Ed.). *International economic relations*. Moscow: UNITY-DANA (in Russ.)
  12. Shnirkov, O. I., Filipenko, A.S. et al. (2013). In O.I. Shnirkov (Ed.), V.I. Muraeviov (Ed.). *Free trade areas at the beginning of the XXI century*. Kyiv: "Kyivskiy Universitet" (in Ukr.)
  13. Kondratieva, N. (2014) *The EU Single Market: Theory and Practice*. *MEiMO* (World economy and international relations), 3, 74-87 (in Russ.)
  14. Medvedev, V. F., Pochechina, V. V., Nikitina E. I. (2015). In A. E. Daineko (Ed.), *International economic integration and national "sovereignty"*. Minsk: "Law and Economics" (in Russ.)
  15. Poruchnik, A. M. (1994). *Integration of Ukraine into the world economy*. Kyiv: KGEU (in Russ.)
  16. Portaresku, S. D. (2004) *Tendencies of Integration and Economic Integration. Problemy i perspektivy razvitiia sotrudnichestva mezhdru stranami Yugo-Vostochnoi Yevropy v ramkakh Chernomorskogo ekonomicheskogo sotrudnichestva I GUUAM: sbornic nauchnykh trudov* (Problems and Perspectives of Cooperation Development between Southeast European Countries in the Black Sea Economic Cooperation Areas and GUUAM: Collection of Scientific Works). Svintsov-Donetsk: SA. "D.A. Tsenov, DonNU, 1, 190-195 (in Russ.)
  17. Gubskiy, B.V. (2003) *Euro-Atlantic Integration of Ukraine*. Kyiv: Logos (in Ukr.)
  18. Siergieiev, V.P. (1979) *International socialist division of labor: indicators and development trends*. Moscow: "Mysl" (in Russ.)
  19. Kukurudza, I. I., Opalko, V. V. et al. (2016). In I.I. Kukurudza (Ed.) *Strategy of Ukraine's Participation in the Processes of Economic Globalization*. Cherkasy: B. Khmelnytskyi Cherkaskiy natsionalnyi university (in Ukr.)
  20. Zhuravleva, G. P., Vidiapin, V. I. et al. (1998). *General economic theory: a course of lectures*. Moscow: Pliekhanov Russian Academy of Economics (in Russ.)
  21. Sokolov, V. (2012) *Regional integration and intra-industry trade in machine-building products*. *MEiMO* (World economy and international relations), 2, 38-49 (in Russ.)
  22. Filipenko, A. C. (2009) *International Economic Relations: Theory*. Kyiv: Lybid (in Russ.)
  23. Balabanov, K. V., Bulatova, O.V. et al. (2007) In K.V. Balabanov (Ed.). *Problems of Ukraine's Integration into the World Economic Space*. Donetsk: "Weber" (in Ukr.)
  24. Kleer., Ye. (1979). *World Economy. Regularities of development*. Moscow: "Mysl" (in Russ.)
  25. Sokolov, V. V. (2011) *Trends of the development of the world commodity trade in 1990-2008*. *MEiMO* (World economy and international relations), 2, 36-47, (in Russ.)

Kryvenko Nadiia Vasylivna

Ph.D. in Economic sciences, senior researcher,

National scientific centre "Institute of agrarian economics"

INTERNATIONAL DIVISION OF LABOUR AS A BASIS FOR INTERNATIONAL ECONOMIC INTEGRATION

Abstract. Introduction. *The growing importance of international economic integration in the world is confirmed by the increase of the number of integration groups, their development, expansion, as well as the attempt to unite among themselves separate integration groups. One of the prerequisites for the creation and development of them is the international division of labor, so the question of the place of the countries in it is significant, as it determines their participation in integration groups, and the development of both groups and individual countries them, etc. Depending on the country's place in the international division of labor, it is possible to analyze and forecast the development of integration groups, which members they are.*

Purpose. *Study of the significance of the international division of labor for the development of international economic integration, specifying the features of its influence, taking into account the levels of economic development of countries, as well as – international economic integration into the place of the member-states of the grouping in the international division of labor.*

Results. *The importance of the international division of labor is increasing for the economic development of each country, in particular taking into account the establishment of integration factions. The number of them is increasing, both between developed countries and those developing. Many researchers see the reason and premise of international economic integration in the international division of labor. However, it is thought, that the traditional free trade area no longer matches the new requirements of the international division of labor. In turn, the removal of trade barriers that is*

characteristic of integration processes influences the division of labor. The influence of the international division of labor on competition is also important, which was one of the reasons for European integration. It is worth paying attention to the identity of the concepts of the international division of labor and specialization, which may contribute to the expansion of the country's place in the world market and the deepening of integration. It is important to consider how integration will affect the specialization of developing countries in the integration with developed countries. In today's conditions, the development of the international division of labor, in particular intra-industry trade, is one of the main reasons for successful integration, the association will not always facilitate the transfer of production. Integration affects the development of the international division of labor, although the division is the basis of the integration. In addition, it is worth paying attention to which countries are integrated, because countries that are developing for association with the developed countries are especially sensitive.

Conclusion. *International division of labor is the basis for the development of international economic integration, and in today's conditions, the development of scientific and technological progress is of particular importance. The influence of integration on the division of labor is particularly significant for developing countries, it is very important the level of economic development of countries with which they are united. At the present stage, special attention should be paid to problems of development of intra-industry trade, vertically integrated structures, which also determine the directions of integration. Given the development of integration and the possible effects, it is necessary to promote the development of scientific potential, which will determine the country's place in the international division of labor, the prospects of integration, as well as the position of the country within the group, as well as the group on the world market.*

Key words: *international division of labor, international economic integration, competitiveness, free trade area, common market, customs barriers, internationalization, foreign trade, specialization, world market, world economic relations, economic development.*

*Одержано редакцією 20.08.2017 р.
Прийнято до публікації 29.08.2017 р.*

dr Bartosz Stachowiak
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego,
Poland
b.stachowiak@uksw.edu.pl

IMPLEMENTATION OF INNOVATIVE PROCESSES IN POLISH ECONOMY AS A PART OF THE EUROPEAN UNION

Abstract. *The article entitled "The implementation of economic innovation processes in the Polish economy within the European Union" focuses on the determinants of the socio-economic development of the country, which is economic innovation. It resulted in numerous civilizational changes in the Polish national economy, especially after Poland's accession to the European Union. It turned out that it belongs to those factors which in recent years have marked the development path of our country. Hence, after identifying its concept, an attempt was made to recognize the impact of the processes which constitute it on economic competitiveness and to assess the effects of economic innovation on socio-economic changes in the country.*

Keywords: *economic innovation; competitiveness of the economy; effects of innovation.*

PREFACE. An important role in the group of determinants strengthening the socio-economic development of Poland in the first decades of the 21st century revealed economic innovativeness. Its significance has increased since our accession to the European Union in May 2004. As a result of this decision, numerous civilizational changes took place in the Polish national economy. The issue of innovation has been part of the group which in recent years has marked the development path of our country. Poland has joined the process of implementing a